

DEMOKRATİK İDARƏETMƏDƏ SİYASİ LİDERLİK NƏZƏRİYYƏSİ

DOI: <https://doi.org/10.36719/2708-065X/108/223-228>

Siyasi liderlik anlayışını izah etmək üçün siyasi liderin kim olduğunu kifayət qədər təsvir etmək vacibdir. Liderlər normal olaraq xüsusiyyətləri, inancları və əməlləri ilə müəyyən edilir və çox vaxt yüksək siyasi mövqeləri tuturlar. Liderlərə hökumət başçıları, kabinet nazirləri, yüksək vəzifəli qanunvericilər, əsas partiya rəsmiləri, siyasətçilərin məsləhətçiləri və yüksək vəzifəli dövlət məmurları daxil ola bilər. Siyasi liderliyin rolu həyatı əhəmiyyət kəsb edir, çünki dövlət siyasəti siyasətçilərin ictimai problemlərin həllində fəaliyyətini təsvir edir. Problemlərin həlli bacarıqları idarə olunan insanların gələcək taleyini müəyyənləşdirir və siyasi liderlik islahedici siyasətlərin həyata keçirilməsində təsir göstərənlərə imkan verən və ya qarşısını alan daxili və xarici amilləri təcəssüm etdirir. Bundan əlavə, liderliyin müzakirəsində “siyasi”nin vacib mahiyyətini və onun arzuolunan (bəzi hallarda etiraz edilə bilən) meylini, xüsusən də onun siyasi tədqiqatlarda az təmsil olunmasını nəzərə alaraq, daha dərindən araşdırmaya ehtiyac var. Onun demokratik siyasi prosesə və dövlət siyasətinin formalaşmasına təsirini müəyyən etmək siyasi liderlik tədqiqatları üçün konseptual çərçivə hazırlamaqdır.

Açar sözlər: lider, hökumət başçıları, kabinet nazirləri, yüksək vəzifəli qanunvericilər, partiya rəsmiləri, siyasətçilərin məsləhətçiləri, yüksək vəzifəli dövlət məmurları.

Giriş. Siyasi liderliyin öyrənilməsini birləşdirən vahid nəzəriyyə yoxdur (2) həmçinin liderliyin öyrənilməsi ilə bağlı bir neçə yanaşma və nəzəriyyə mövcuddur, buna görə də bu sahəyə ciddi maraq göstərilir, lakin “siyasi” liderlik tədqiqatlarda illər ərzində diqqəti cəlb edir. Selznick (15, s.272) illərdən bəri liderliklə bağlı müzakirələr əsasən biznes, təşkilatlar və insanlar üzərində fikirlər irəli sürmüşlər. Dünyada bir çox liderlik mərkəzlərinin meydana çıxması ilə demokratik tədqiqatlarda liderlik üzrə təqaüdün davamlı olmaması məsələsi və mövcud ədəbiyyatlarda çatışmazlıq liderlik haqda adekvat şəkildə bir nəzəriyyədir. Bu gün dünyanın hər hansı bir yerində baş verən münaqişə və ya disfunksiya tez-tez “zəif liderlik” ilə əlaqələndirildiyi üçün diqqətsizlik maraq doğurur və bir qayda olaraq, tövsiyə olunan həll yolu isə “yaxşı rəhbərlik”dir. Demokratiyanın nəticələrinə dair müzakirələr liderlik mərkəzi, istər təəssüflə (zəif liderliyə görə), istərsə də arzu olunan şəkildə (yaxşı lider səbəbi ilə), liderliyi nəzərdə tutmaq müasir demokratik cəmiyyətlərin uğurları və yaxud uğursuzluqlarının əsasını təşkil edir.

Robertson (14) izah etdi ki, demokratiyada siyasi liderlik arzuolunan hesab olunur və lider tutduğu mövqedən həddən artıq şüurlu olması nəticəsində lider partiya və ya seçicilər qarşısında hesabat verməyincə, siyasi prosesin normal xüsusiyyəti hesab olunmur. Bu hadisə davamlı siyasi institutların və iqtisadi artımın olmaması və ya qeyri-adekvat ola biləcəyi ölkələrdə geniş yayılmışdır. Siyasi liderliyin buraxılması təsadüfi deyil, onun çətin təbiətini nəzərə alaraq nəzəriyyəçilər üçün bir kor nöqtədir (5, s.28). Rəhbərlik müzakirəsində “siyasi”nin olmaması həm də onun gətirdiyi narahatçılıqla əlaqədar ola bilər, çünki bu, siyasətçilərə inamın olmamasına diqqət çəkir və onun təqdimatı ilə demokratiyada liderliyin mahiyyət etibarilə antidemokratik olması ilə bağlı ümumi argument güzəştə gedə bilər.

Liderlik demokratik idarəetmə. Siyasi liderlik liberal demokratiya üçün zəruridirmi? Yoxsa demokratik idarəetmənin müzakirəsində liderlikdən qaçmaq olar? Demokratiya liderliklə birlikdə mövcud ola bilər, çünki yaxşı idarəetmə yaxşı rəhbərlikdən asılıdır. Təqaüddə yaxşı idarəetmənin yaxşı liderlikdən asılılığı geniş şəkildə müzakirə olunur. Körösényi (7, s.365) iddia edir ki, kreativ liderlik, xüsusən də siyasətin idarə edilməsi sahəsində yaxşı idarəetmədən asılıdır. O, lider demokratiyası üçün model yaratmaq üçün Weber və Şumpeterin nəzəriyyələrini yenidən işləyərək liderliyin demokratik siyasət üçün vacib olduğunu göstərdi. Vətəndaşların demokratik liderlərin motiv və niyyətlərinə qarşı kinli münasibətini tənqid edir və izah edərək demokratik liderlik demokratik cəmiyyətlərin qurulmasında mühüm tərkib hissəsidir. Həmçinin, Lowenthal və Bitar (9) avtoritar idarəçilikdən çoxpartiyalı

demokratiyaya keçidlə bağlı araşdırmada keçmiş 13 prezidentlə müsahibə aparıb və nəticəyə gəlirlər ki, liderlik “gənc” müasir demokratiyanın davamlılığının mərkəzidir. Siyasi liderliyin siyasi tədqiqat-larda yerinin arqumentasiyası ilə bağlı konsensus yoxdur, lakin liderlərin ölçülə bilən nəzarətdən kə-narda güc əldə etməsindən qaynaqlanan narahatlıq olsa da, hakimiyyətdən sui-istifadəyə gətirib çıxarır, demokratik təcrübələr problemin həlli olduğunu sübut edir. Rəhbərlik bərabərlik və siyasi mərkəzsiz-ləşdirmə kimi demokratik qanunlarla ziddiyyət təşkil edə bilər. Bununla belə, hakimiyyət bölgüsü, qanunun aliliyi və əxlaqi universalizm kimi liberal demokratik ideologiyalar hakimiyyətdən potensial sui-istifadə hallarına xidmət edir. Buna görə də, demokratiya sistemi siyasi liderləri müəyyən edilmiş etikaya uyğun hərəkət etmək üçün tənzimləmək və istiqamətləndirmək üçün kifayət qədər təchiz edil-mişdir. Bununla belə, bunun əksini iddia edən ədəbiyyat getdikcə artır. Yeni yaranan ədəbiyyat demok-ratik idarəçilikdə liderliyin roluna yenidən baxılmasını tələb edir. Çünki aşağı səviyyəli rəhbərlik hö-kumətin uğursuzluğu və siyasi fəlakətlə nəticələnir, üstün rəhbərlik isə müsbət nəticələrə və milli rifaha nail olmaq üçün həyati əhəmiyyət kəsb edir. Bundan əlavə, tədqiqatlar göstərir ki, liderliyin yaxşı idarəçilik üzərində təsiri var və güclü və yenilikçi liderlərin mövcudluğu, məsələn, sosial müdafiə və iqtisadi inkişaf sahələrində arzu olunan nəticələrə gətirib çıxarır (8).

Liderlik demokratik idarəetmənin mərkəzidir. Hansısa liderlik forması olmadan siyasi məqsəd-lərə nail olmaq mümkün deyil. Bunun tədqiqatı üçün lideri üç əsas perspektivdən, yəni ardıcılrla münasibətdən, xüsusiyyətlərə və inanclara görə şəxsiyyət və strukturlara qarşı hərəkətlərdən təsvir etməyə çalışır:

Siyasi lideri təsvir etməyə çalışarkən, bunun yalnız liderləri qoruya bilməyəcəyi üçün “fərdi” yanaşmadan “plüralist” paradigmaya keçidə ehtiyac olduğunu təklif etdi. Liderlik termini ardıcılığı nəzərdə tutur, ona görə də iki anlayışı vahid psixoloji çərçivədə birləşdirməyə ehtiyac var. Haslam və Reicher iddianı müdafiə etmək üçün dörd səbəb göstərdilər: 1) liderlik tətbiq olunur və sahib deyil. Bu, sahiblik deyil, həyata keçirilməli bir fəaliyyətdir; 2) rəhbərlik etmək üçün təşkilati funksiyasına görə, liderdən kənarda başqalarının da cəlb edilməsini tələb edən başqalarının daxil edilməsinə ehtiyac var. Liderlik liderlərin ardıcılara təsirinin təzahürüdür. Beləliklə, liderin taleyi ardıcılrların taleyi ilə bağlıdır; 3) liderlik məcburiyyət və ya resursların bölüşdürülməsi deyil, təsirdir. Lideri məcbur edən güc tətbiq etmədən ardıcılrları ilhamlandırmaq bacarığıdır.

Liderlik üçün vacib olan amil strukturlardır, çünki güc bölgüsü təklif etdiyi nəzarət və tarazlıqlar olmadan liderlər şəxsi mənfəətləri üçün çox güc və səlahiyyət toplamış ola bilər ki, bu da ardıcılrları öz sərvətlərinin müəyyən edilməsində iştirak etmək hüquqlarından məhrum edir. Bərabər hüquqlar uğrunda və ayrı-seçkiliyin bütün formalarına qarşı mübarizədə kütlələrin rolu liderlər və ardıcılrlar ara-sında münasibətlərin dəyişməsinə kömək edir, həmçinin hakimiyyətin ötürülməsi sahələrində davamlı tərəqqini təmin edərək elitanın mənfəi məcburiyyətini azaldır.

Liderlikdə konseptual çərçivə. Konseptual çərçivə təhlilinin əsas xüsusiyyətləri ondan ibarətdir ki, o, sadəcə anlayışların litaniyası deyil, əksinə, anlayışlar arasında integrativ əlaqələri olan bir struk-turdur. Bundan əlavə, metod sosial hadisələrin izahını deyil, təhlili deyil, həm də dərk edilməsini təmin edir. Bundan əlavə, qeyri-müəyyən təbiətinə görə, metod nəticəni proqnozlaşdırmağa çalışmır, əksinə, niyyət və motivlərin şərhini təmin etməyə çalışır. Nəhayət, metod üçün məlumat mənbələri ümumi-yətlə multidissiplinar nöqteyi-nəzərdən nəzəriyyələrə əsaslanır. Bunlar konseptual çərçivə təhlili üçün empirik xarakter daşıyan məlumat mənbələrini təşkil edir.

Jabareen (4, s.49-62) konseptual çərçivənin hazırlanmasında bələdçi kimi aşağıdakı səkkiz ad-dımı təqdim edir:

Mərhələ 1: Seçilmiş məlumat mənbələrinin xəritələşdirilməsi: Sözügedən hadisə ilə bağlı multi-dissiplinar ədəbiyyatdan məlumat mənbələrinin müəyyən edilməsi və seçilməsi. Bu addım multidissip-linar məlumatların geniş nəzərdən keçirilməsi ilə həyata keçirilir.

Mərhələ 2: Seçilmiş məlumatların geniş oxunması və təsnifatı: Bu mərhələnin məqsədi seçilmiş məlumatların əhəmiyyət səviyyəsinə görə uyğunluğunu müəyyən etməyə kömək etmək və həmçinin onların hər bir fənn üzrə tətbiqini müəyyən etməkdir.

Mərhələ 3: Konseptlərin müəyyən edilməsi və adlandırılması: Bu addımda məqsəd yaranan anla-yışları müəyyən etməkdir. Bu, seçilmiş məlumatları oxumaq və yenidən oxumaqla əldə edilir. Bu mərhələdə ziddiyyətli və ya təzadlı anlayışları müəyyən etmək mümkündür.

Mərhələ 4: Konseptlərin dekonstruksiyası və təsnifatı: Bu mərhələ elementlərini, xüsusiyyətlərini, konvensiyalarını, xüsusiyyətlərini müəyyən etmək üçün hər bir konsepsiyayı sökmək və daha sonra onları xüsusiyyətləri və rollarına görə təşkil etmək və təsnif etmək məqsədi daşıyır.

Mərhələ 5: Konsepsiyaların integrasiyası: Bu addımın məqsədi oxşar anlayışları qruplaşdırmaq və mümkün olduqda onları yeni konsepsiyada birləşdirməkdir. Bu, müəyyən edilmiş anlayışların azaldılmasına imkan verir.

Mərhələ 6: Sintez, yenidən sintez və bunların hamısını mənalı etmək: Bu mərhələdə məqsəd yaranan anlayışları nəzəri çərçivədə sintez etməkdir. Bu proses açıqlıq, dözümlülük və çeviklik tələb edir. Bu proses adətən təkrarlanır və mənalı nəzəri çərçivə yaranana qədər bir neçə sınaq tələb olunur.

Mərhələ 7: Konseptual çərçivənin təsdiqi: Bu mərhələnin məqsədi təklif olunan çərçivənin digər alimlər və praktiklər üçün məna kəsb edib-etmədiyini müəyyən etməkdir. Bunu etmənin yaxşı yolu onu digər tədqiqatçılardan rəy almaq üçün konfranslarda, seminarlarda təqdim etməkdir.

Mərhələ 8: Konseptual çərçivənin yenidən nəzərdən keçirilməsi: Multidissiplinar təbiətinə görə, bu yanaşma çərçivəsində nəzəri çərçivələrdəki anlayışlar həmişə dinamik olacaq və ortaya çıxan təkliflərə, ədəbiyyata və rəylərə uyğun olaraq nəzərdən keçirilə bilər. Yenə də, çərçivə multidissiplinar olduğundan, nəzəriyyə bu fənlər arasında məna kəsb etməlidir. Nəzəriyyə həm də müvafiq fənlər üzrə bilikləri inkişaf etdirməlidir.

Jabareenin təklif etdiyi kimi, konseptual çərçivə təhlili üçün seçilmiş mətnlər tədqiqatın hədəf almağa çalışdığı mühiti, sosial dinamikanı və multidissiplinar sahələri təmsil etməlidir. Seçilmiş mətnlər həmçinin tədqiq olunan fenomenlə əlaqəli vəziyyətləri təqdim etməlidir. Məlumatlar əsas və ya ikincil ola bilər, lakin təbiətə müxtəlif olmalıdır. Nəhayət, əksər mətnlər və məlumatlar adətən konkret sahələr daxilində nəzəriyyələrə müraciət edir. Konseptual çərçivə təhlilində multidissiplinar tədqiqat apararkən, bu intizam yönümlü nəzəriyyələr tədqiqatın empirik məlumatlarını təşkil edir.

Siyasi liderliyin konseptual çərçivəsinin qurulması siyasi liderliyin sosial, mədəni və psixoloji tərəflərini əhatə edən ədəbiyyatın ətraflı nəzərdən keçirilməsini və sistemləşdirilməsini tələb edirdi. Ədəbiyyatı öyrənmək üçün hazırkı tədqiqat sosiologiya, ictimai siyasət, politologiya və psixologiya kimi akademik fənlərin və sahələrin qarışığına daxil olub. Siyasi liderliyin mərkəzi konsepsiyalarını və mövzularını yaratmaq, kateqoriyalara ayırmaq və müəyyən etmək üçün hazırkı məqalə şəxsi xüsusiyyətləri, liderlik tərzini, motivasiyasını və stressə dözümlülüyünü onun ilkin konseptual çərçivəsinin əsası kimi təsvir edir.

Şəxsiyyət xüsusiyyətlərinin beş faktorlu modeli (Böyük beş) insan davranışının qiymətləndirilməsində çox istifadə olunan nəzəriyyələrdən biridir.

Siyasi liderləri öyrənmək üçün yanaşma şəxsiyyət nəzəriyyələri vasitəsilə liderləri fərdi şəkildə yoxlamaq olacaq. Bunun səbəbi, insanın şəxsiyyətinin siyasi davranışa və seçim etməsinə təsir etdiyini göstərən elmi dəlillər var.

Liderin üslubunun bir cəhəti də ritorikadan istifadə edərək inandırmaq bacarığıdır. Fairclough (3) tərəfindən müşahidə edildiyi kimi siyasi ritorika dil inandırmaq üçün istifadə edilən müxtəlif üsulların məcmusudur və siyasi ritorikanın axıcı və daimi olmadığını vurğulayır. Liderin müəyyən bir repertuar əvəzinə dillərin qarışığından istifadə etmək bacarığı siyasi ünsiyyəti yaxşılaşdırmaqla bilər. Dörd kateqoriya liderin repertuarını aşağıdakı üsullarla fərqləndirir: 1) sual verən şəxslə ünsiyyətdə olmaq istəyini özündə ehtiva edən siyasi iddia; 2) zidd maraqlardan gələn fikir ayrılıqları nəticəsində yarana bilən siyasi münaqişələrin idarə edilməsi; 3) vəzifələrin aydınlaşdırılmasına və hökumətin hərəkətlərinin qanuniləşdirilməsinə kömək edən rolların müəyyənləşdirilməsi; və 4) arzuolunmaz qarşıdurmalardan qaçmaq üçün taktiki qabiliyyət olan siyasi yayınma.

Kaarbo və Hermann (6, s.250) oriyentasiyanın liderin ardıcılıqları və ya müasirləri ilə qarşılıqlı əlaqəsinə aid olduğu üçün liderin üslubunu təhlil etmək üçün həlledici amil olduğunu izah edirlər. Oriyentasiyalar üç suala əsaslanır: 1) liderlər öz mühitlərindəki siyasi məhdudiyyətlərə necə reaksiya verirlər, liderlər bu cür məhdudiyyətləri qəbul edirmi və ya etiraz edirmi?; 2) liderlər daxil olan məlumatlara nə dərəcədə açıqdırlar, liderlər informasiyadan seçici şəkildə istifadə edirmi və ya məlumatın birbaşa reaksiyasına icazə verməyə açıqdırlar?; və 3) liderlərin vəzifələr axtarmasının səbəbləri nələrdir, liderlər öz daxili diqqət mərkəzinə və ya seçicilərin cavablarına görə idarə olunurlar? Suallara

verilən cavablar liderin siyasi situasiyaya həssaslıq səviyyələri barədə məlumat verir və həmçinin situasiyanın həllində avtokratik və ya müşavirəçi yanaşmalardan istifadə ediləcəyini müəyyən edir.

Siyasi liderin siyasi karyera qurmaq motivi fəaliyyət nəticələrinin mərkəzidir. Məqalədə də motivasiyanı siyasi liderlik nəzəriyyəsinin mərkəzi kimi təklif edilir. Siyasi liderin motivasiyası siyasətin qurulmasına və siyasi nəticələrə təsir göstərir. Müllerin (11, s.281) göstərdiyi kimi, siyasətçilərin iki ifrat növü var, yəni populizm motivli olanlar və siyasət uğuru ilə motivasiya olunanlar. Eynilə belə nəticəyə gəlinir ki, səhiyyədə siyasətin qurulması siyasətçinin vəzifədə qalmaq motivindən və iradəsindən çox asılıdır. Siyasi liderin motivlərinə güc istəyi, məqsəd (mövcud problemi həll etmək, fəlsəfə təqdim etmək, fəvqəladə vəziyyət), məsuliyyət hissi, başqaları tərəfindən bəyənilmək və tanınmaq istəmək, başqaları tərəfindən tanınmağa çağırış ola bilər. mövqe, prestij və etiraf ehtiyacını və şəxsi çatışmazlıqları düzəltmək ehtiyacını gətirir. Bu hökumətin qərar qəbulunun keyfiyyəti motivasiyadan asılıdır. Siyasi liderlik tədqiqatları müasir liberal demokratiya üçün vacibdir və buna görə də siyasi tədqiqatlarda nəzərə alınmamalıdır. Çərçivə siyasi liderliyi multidissiplinar bir konsepsiya kimi izah etməyə çalışır (ən çox vaxt siyasət elmləri, ictimai siyasət, sosiologiya və psixologiya arasında). Siyasi liderliyin konseptual çərçivəsi qeyd etdiyimiz kimi, bir-biri ilə əlaqəli dörd konsepsiyanın konstruksiyasıdır.

Konsepsiyaların hər biri siyasi liderlik çərçivəsində xüsusi rol oynayır. Bu siyasi liderlik çərçivəsinin nəzəri töhfəsi, bu anlayışları siyasi liderlik fenomeni ilə əlaqələndirərək stress tolerantlığı, liderlik üslubları, motivasiya və şəxsiyyət xüsusiyyətləri arasında əlaqələr yaradan ontoloji yanaşmasıdır. Domen daxilindəki anlayışlar arasındakı əlaqələri göstərməklə, çərçivənin ontoloji xarakteri onun nəzəriyyəyə töhfəsi üçün əsas yaradır. Tədqiqat siyasi liderliyin müəyyən edici amillərini təhlil etməklə onun aktuallığını, mənalarnı, nüanslarını və siyasi diskursdakı yerini nümayiş etdirir.

Şəxsiyyət xüsusiyyəti anlayışı xarizma, fərdilik, temperament, xarakter və davranışın siyasi liderin şəxsi və siyasi məqsədlərinə çatması üçün amillər olduğunu göstərir. Siyasi liderlərin şəxsiyyət xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi onların qərar qəbul etmələrinin əsasını təşkil edən davranışların etibarlı başa düşülməsini təmin edir. Tədqiqat göstərir ki, siyasətçinin liderlik tərzinin şəxsiyyət xüsusiyyətlərindən təsirlənir. Araşdırma həmçinin bəzi şəxsiyyət xüsusiyyətlərinin digərlərindən daha çox siyasi liderlik üçün uyğun olduğunu ortaya qoyur. Liderlik üslubu anlayışı, liderin maraqlı tərəflərlə qarşılıqlı əlaqəyə yanaşması ilə onun qarşıya qoyulmuş məqsədlərə çatmaqda olan əlaqəsi arasında əlaqəni nümayiş etdirir. Məsləhətçi, iştirakçı və məsləhətçi liderlik üslublarına üstünlük verilir.

Nəticə. Konseptual çərçivəni inkişaf etdirərkən, tədqiqat şəxsiyyət xüsusiyyətlərinin, liderlik tərzinin, siyasi motivasiyanın, stressə dözümlülüyün də siyasi liderlik nəzəriyyəsinin mərkəzi anlayışları olduğunu təklif edir. Bu anlayışlar müxtəlif atributlara malik olsalar da, bir-biri ilə əlaqədirlər. Konseptual çərçivəni tərtib edərkən, Jabareen (4, s.49-62) fenomenin ortaya çıxan anlayışlarının bir-biri ilə əlaqə qurma imkanını vurğulayır. Yaranan mərkəzi konsepsiyaların tədqiqat gələcək müzakirələrə səbəb olan qarşılıqlı əlaqələri və qarşılıqlı əlaqəni ortaya qoyur. Müəllif qeyd edir ki, anlayışlar arasında müəyyən edilmiş qarşılıqlı əlaqə qəti deyil və onların təqdimatı onların qarşılıqlı əlaqələrin müstəsnalığını göstərmir. Bu müzakirə 1) şəxsiyyət xüsusiyyətləri və liderlik tərzinin arasında yaranan əlaqələrə diqqət yetirir; 2) şəxsiyyət xüsusiyyətləri və stressə dözümlülük; 3) siyasi liderlik üslubu və siyasi motivasiya və; 4) siyasi motivasiya və stressə dözümlülük.

- Şəxsiyyət xüsusiyyətləri liderlik tərzinə rəhbərlik edir: Tədqiqat şəxsiyyət xüsusiyyətləri ilə liderlik tərzinin arasında əlaqə tapır. Bu müddəa liderlik qabiliyyətlərinin fərdlərin qabiliyyətlərindən qaynaqlandığı ilkin əsasına əsaslanır. Ekstraversiyanın transformasiya liderliyinin ən güclü əlaqəsi olduğu da irəli sürülür. Adams (1) həmçinin şəxsiyyət xüsusiyyətləri ilə liderlik yanaşması arasında korrelyasiya tapdı və qeyd etdi ki, nizam-intizam və hərtərəfliliyə üstünlük verən lider direktiv-nəzarət yanaşmasından istifadə edər, daha empatik olan lider isə liderlik üçün əməkdaşlıq yanaşmasını mənimsəyir, həmçinin razılıq və vicdanlılıq kimi xüsusiyyətlərə malik liderlərin etik liderlik üslublarını təsvir etdiyini tapır.

- Şəxsiyyət xüsusiyyətləri stressə dözümlülüyünə fərdin şəxsiyyət xüsusiyyətləri onun liderliyinin yaranmasına və effektivliyinə təsir göstərir və liderin stressə dözümlülük səviyyəsi böhran vəziyyətində onların reaksiyasını müəyyən edir. Şəxsiyyət xüsusiyyətləri stressə dözümlülükə bağlı təhlil edildikdə, müəyyən şəxsiyyət xüsusiyyətlərinə malik olan şəxslərin böhran zamanı stresslə mübarizədə digərlərindən daha yaxşı olduğu aşkar edilmişdir. Carver və Connor-Smith (2009) müəyyən edir ki, razılıq, ekstraversiya, vicdanlılıq və təcrübəyə açıqlıq kimi şəxsiyyətlərə sahib olan fərdlər böhranla

bağlılıq və qarşıdurma yolu ilə öhdəsindən gəlirlər, nevroitik şəxsiyyətləri olan fərdlər isə böhran baş verdikdə işdən çıxmağa və ondan qaçmağa meyllidirlər. Leandro və Castillo (Leandro P.G. & Castillo M.D. 2010) iddia edir ki, şəxsiyyət xüsusiyyətləri stressə dözümlülük üslublarına təsir göstərir, yüksək özünə hörməti olan fərdlər vəzifəyə yönəlmiş mübarizə üslublarına müraciət edirlər, emosiyaya əsaslanan yanaşmalar isə adətən aşağı özünə hörməti olan insanlar tərəfindən istifadə olunur. Fərdlərin şəxsiyyət tipologiyasının böhran və stressə bioloji reaksiyasına təsir etdiyi qənaətinə gəlirlər. COVID-19 dövründə 61 hökumət başçısını tədqiq etdi və aşkar etdi ki, ekstraversiya və təcrübəyə açıqlıqda yüksək bal toplayan liderlər səyahət məhdudiyyətlərini daha tez tətbiq edirlər, halbuki vicdan, razılıq və nevroitiklik baxımından daha yüksək bal toplayan liderlər formada daha təsirli cavabdan istifadə edirlər. Liderin böhrana reaksiyası ilə onların şəxsiyyət xüsusiyyətləri arasında qarşılıqlı əlaqəni vurğulayır.

• Siyasi motivasiya liderlik tərzini müəyyən edir: Tədqiqat göstərir ki, siyasi motiv və liderlik tərzində əlaqə mövcuddur. Müəyyən edilmişdir ki, güclü idarə olunan liderlər nəzarət edir və (12) mənsubiyyət motivi liderləri adətən passivdirlər və nailiyyət motivi liderlər tamamlanma şansı yüksək olan vəzifələri axtarırlar. Güc motivi bəziləri tərəfindən liderlik üçün ideal hesab olunur. Məsələn, McClelland və Boyatzis (1982) izah edir ki, güc motivlərinə ehtiyac liderlik üçün vacibdir, mənsubiyyət motivlərinə ehtiyac isə liderliyə mane olur. Aparılan araşdırmadan birində göstərir ki, güc motivi liderlik üçün funksional, mənsubiyyət motivi isə qeyri-funksionaldır. Bu, funksional və ya qeyri-funksional motivlərin liderlik üslubu üçün stimullaşdırıcı inamı göstərir. Spangler və başqaları. Belə nəticəyə gəlir ki, yeni bürokratik təşkilatlar üçün (bəzi siyasi institutlarda olduğu kimi) nailiyyət üçün ehtiyac motivi aşağıdır, lakin gücə ehtiyac motivi və mənsubiyyət ehtiyacı yüksəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Adams, D. L. (2009). Personality Type and Leadership Approach. *Journal of Leadership Education*, 8, 111-134. <https://doi.org/10.12806/V8/I2/RF1>
2. Elgie, R. *Studying Political Leadership*. Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1007/978-1-137-34708-4>
3. Fairclough, N. (2000). *New Labour, New Language?* Routledge
4. Jabareen, Y. (2009). Building Conceptual Framework: Philosophy, Definitions and Procedure. *International Journal of Qualitative Methods*, 8, 49-62. <https://doi.org/10.1177/160940690900800406>
5. Kane, J., & Patapan, H. (2008). The Neglected Problem of Democratic Leadership. In P. 't Hart, & J. Uhr (Eds.), *Public Leadership: Perspectives and Practices* (pp. 25-36). ANU Printing Services. <https://doi.org/10.22459/PL.11.2008.02>
6. Kaarbo, J., & Hermann, M. G. (1998). Leadership Styles of Prime Ministers: How Individual Differences Affect the Foreign Policymaking Process. *The Leadership Quarterly*, 9, 243-263. [https://doi.org/10.1016/S1048-9843\(98\)90029-7](https://doi.org/10.1016/S1048-9843(98)90029-7)
7. Körösenyi, A. Political Representation in Leader Democracy. *Government and Opposition*, 40, 358-378. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2005.00155.x> 1999
8. Lord, Martin, Atkinson, & Mitchell, 2009; Beer və digərləri, 2019 <https://doi.org/10.1177/160940690900800406>
9. Lowenthal, A. F., & Bitar, S. (2015). From Authoritarian Rule toward Democratic Governance: Learning from Political Leaders. *International Institute for Democracy and Electoral Assistance*
10. Leandro və Castillo (Leandro, P. G., & Castillo, M. D. (2010). Coping with Stress and Its Relationship with Personality Dimensions, Anxiety, and Depression. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 5, 1562-1573. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.07.326>
8. 11. Müller, M. (2007). Motivation of Politicians and Long-Term Policies. *Public Choice*, 132, 273-289.
12. McClelland, D. C. (1975). *Power: The Inner Experience*. Irvington McClelland
13. Political Leaders: The Paradox of Freedom and Democracy. *Revista Enfoques*, 10, 113-131. https://doi.org/10.1111/j.1478-9302.2012.00264_4.x Teles, 2012
14. Robertson, D. (2004). *The Routledge Dictionary of Politics*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203362068>

15. Selznick, P. (1957). Leadership in Administration. Harper and Row Publishers) və Bennis (Bennis, W. G. (1959). Leadership Theory and Administrative Behavior: The Problem of Authority. Administrative Quarterly, 4, 259-301. <https://doi.org/10.2307/2390911>

АЗАДХАН ВАЛИЗАДА

Бакинский Государственный Университет

ТЕОРИЯ ПОЛИТИЧЕСКОГО ЛИДЕРСТВА В ДЕМОКРАТИЧЕСКОМ УПРАВЛЕНИИ

Чтобы объяснить концепцию политического лидерства, важно адекватно описать, кто такой политический лидер. Лидеры обычно определяются своими характеристиками, убеждениями и действиями и часто занимают высокие политические должности. В число лидеров могут входить главы правительств, министры кабинета, старшие законодатели, ключевые партийные функционеры, советники политиков и старшие государственные служащие. Роль политического руководства жизненно важна, поскольку государственная политика описывает действия политиков по решению общественных проблем. Умение решать проблемы определяет будущую судьбу управляемых, а политическое лидерство воплощает в себе внутренние и внешние факторы, которые способствуют или препятствуют тем, кто оказывает влияние на реализацию политики реформ. Кроме того, необходимо более глубоко изучить важную природу «политического» в обсуждении лидерства и его желательную (а иногда и предосудительную) тенденцию к включению, особенно учитывая его недостаточную представленность в политических исследованиях. Определение его влияния на демократический политический процесс и формирование государственной политики заключается в разработке концептуальной основы для исследования политического лидерства.

Ключевые слова: лидер, главы правительства, министры кабинета, старшие законодатели, партийные функционеры, советники политиков, старшие государственные служащие.

AZADKHAN VALIZADA

Baku State University

THEORY OF POLITICAL LEADERSHIP IN DEMOCRATIC GOVERNANCE

To explain the concept of political leadership, it is important to adequately describe who a political leader is. Leaders are normally defined by their characteristics, beliefs, and actions, and often occupy high political positions. Leaders may include heads of government, cabinet ministers, senior legislators, major party officials, advisors to politicians, and high-ranking civil servants. The role of political leadership is vital because public policy describes the actions of politicians in solving public problems. Problem-solving skills determine the future fate of the governed, and political leadership embodies the internal and external factors that enable or hinder those who influence the implementation of reform policies. Furthermore, the essential nature of the “political” in the discussion of leadership and its desirable (and sometimes objectionable) orientation, especially given its underrepresentation in political research, needs to be explored in more depth. Determining its impact on the democratic political process and public policy formation is to develop a conceptual framework for political leadership research.

Keywords: leader, heads of government, cabinet ministers, senior legislators, party officials, advisors to politicians, senior civil servants.

Məqalənin redaksiyaya daxil olduğu tarix: 10 fevral 2025-ci il.

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 04 mart 2025-ci il.

Rəyçilər: s.ü.f.d. İsmayıl Eyyublu, t.e.d. Sevinc Yusifzadə.